

הקֶּתֶג בסידורם של ר' עזריאל ור' אליהו בנו מווילנא

ודחיית הטענות על השגות רבי זלמן הענא נגדם*

א. כתב הרב דויד יצחקי שליט"א בהקדמתו לספר לוח ארש להיעב"ץ מהדורתו פרק שני אות כו, תחת הכותרת 'עקימת פשט בגמרא והתנכלות לאויביו': "ר' זלמן הענא מתנכל במזיד לר' אליהו ור' עזריאל ווילנא, כגון בס' נט וקסט שהטיח נגדם שהדפיסו מתג משובש - אע"פ שיודע היטב שבסידורם הקו בצורת מתג אינו אלא סימן לשו"א נע, כאשר כתב רז"ה בעצמו בהקדמה בד"ה וזה דרכם".

ב. כתב ר' זלמן הענא בהקדמה לספרו שערי תפילה: "ומה שקלקלו האנשים ההם [= ר' עזריאל ובנו ר' אליהו ווילנא בסידורם 'דרך שיח השדה'] עוד, הוא שהניחו מתג אצל כל שו"א שאחרי וא"ו השרוקה שבראש התיבה, ולא נמצא ככה בכל הספרים המדויקים, גם הוא דבר בלתי נכון, שהרי וא"ו שרוקה שבראש התיבה משפטה להנקד בשו"א ונשתנה לשור"ק וכו' ומ"מ היא פחותה במבטא מתנועה קטנה שהיא בעצם וראשונה וכו' ובעבור זה לא יתכן לבוא מתג אצל תנועה קטנה כזאת כמ"ש בספר שערי תורה שער התנועות פתח יח".

על דברי רז"ה הנ"ל כתב הרב דויד יצחקי בשערי דמעות הערה ו: "אמנם בחינם השיג עליהם בזה, כי כבר פירשו בהדיא שאין כוונתם על מתג כלל אלא על שו"א נע. ורז"ה עצמו סבירא ליה שהשוואים האלו נעים אחרי תנועה קלה".

ג. בספר שערי תפלה סימן סט כתב רז"ה: "נטית ימינך, המ"ם במונח וכחו ככח מתג, עיין בספר שערי תורה שער התנועות סימן ט. וע"י ר"ע ור"א נדפס ימינך במונח וגם במתג, וסכלות גמור הוא, שהרי המונח הזה במקום מתג הוא עומד, ואפוכי מטרתא למה ל".

ובספר שערי תורה (שער התנועות, סימן ט) כתב רז"ה: "כל תיבה שיש בה תרין טעמין וכו' ויהיה טעם הראשון בתנועה גדולה, לא יקום ולא יהיה אחריה דגש ולא שו"א נח כמו ממושבותיכם וכו', והטעם לזה נראה לי פשוט וכו' ונגינת טעם הראשון אינו אלא ככח מתג, לפי שבא במקום מושב המתג, לכן גם משפטו כמשפט המתג".

* בהמשך למאמריי הקודמים ב'המעין' (תמוז תשע"ז וטבת תשע"ט) ו'אור ישראל' (גיליון עט וגיליון פ) בעניין ההשגות על המדקדק רבי שלמה זלמן כ"ץ הענא ז"ל, בהם הוכחתי שרז"ה צודק בכמה עניינים שהשיגו עליו, אביא כאן עוד עניין (מתוך רבים שעמי) שבו נכתבו דברים נגד ר' שלמה זלמן הענא, ואוכיח שדברי המשיג דחויים [ועי' בתגובות הרב יצחקי ב'אור ישראל' גיליון פ עמ' ריח וגיליון פב].

על דברי רז"ה (בשערי תפילה סימן סט) הנ"ל, כתב הרב דויד יצחקי בשערי דמעות הערה פז: "עי' בהקדמת רז"ה ד"ה וזה דרכם, ותראה שהמתג הזה הוא סימן לשו"א נע בסידור ר' עזריאל ור' אליה ווילנא, והוא צמוד לשו"א בסידורם, וכן הדפיסו רז"ה בשערי תפילה - אין זה אלא שתואנה הוא מבקש עליהם, וכן עשה עוד לקמן סי' קסט". ובהערה פח שם, כתב הרב יצחקי: "ואפוכי מטרתא למה לי: גם בשותא דחז"ל אינו בקי, כי לשון זו אינה מתאימה לעניינו".

ד. בשערי תפילה סימן קסט כתב רז"ה: "מלך מלכי המלכים, המ"ם בדגש כמשפט הלשון אחרי ה"א הידיעה, וע"י ר"ע ור"א נדפס מתג לפני השו"א וכו', וטעות גמור הוא, כי מנהג זה אינו נוהג אלא במ"ם המשמשת לבינוני מבנין הכבד שאז נעדר הדגש מן המ"ם ויבא לפנייה מתג, משא"כ בנדון דידן שהמ"ם שרשית".

על דברי רז"ה הנ"ל כתב הרב יצחקי בשערי דמעות הערה קסח: "המתג שהדפיסו בצד השו"א אינו אלא סימן של השו"א נע, ואינו מבקש אלא תואנה כדלעיל סי' סט".

* * *

אמר הכותב: ניתי ספר ונחזי מי מבקש תואנה על מי. וקודם שנבוא לביאור הדברים, נגדיל מדורת המבוכה.

ה. כתב רז"ה בהקדמתו לספר שערי תפילה: "וזה דרכם [=ר"ע ור"א הנ"ל] כסל למו, במה שהניחו קו פשוט תחת כל אות שבאמצע תיבה שהיא בשו"א נע, ונפיק מני' חורבא רבא, כי ע"ז מאריכינן האנשים קריאת השו"א במשך גדול הפך הקריאה הנכונה, באמרם לא לחנם נכתב מתג אצל השו"א אם לא להאריך הברתו בקריאה וכו', יחוייב מזה שאין להניח המתג תחת האות שהיא בשו"א נע, אבל ראוי להניח המתג תחת האות שלפני שו"א נע שהיא באחת מן התנועות, וכן נהגו מנקדי מתג המקרא ונכון הוא".

מה שכתב רז"ה "אבל ראוי להניח המתג תחת האות שלפני שו"א נע שהיא באחת מן התנועות, וכן נהגו מנקדי מתג המקרא ונכון הוא" תמוה לכאורה, כי 'מתג המקרא' מאן דכר שמייה, הלא אנו דנין בקו פשוט שהוא רק לסימן שו"א נע, ולא במתג המקרא שמטרתו להאריך ההברה!

עוד כתב שם רז"ה: "ומה שקלקלו האנשים ההם עוד הוא שהניחו מתג אצל כל שו"א שאחרי וא"ו השרוקה שבראש התיבה, ולא נמצא ככה בכל הספרים המדוייקים". דברי רז"ה הנ"ל נראין תמוהין, כי כאן הנדון בקו שהוא רק לסימן שו"א נע, ובכל הספרים המדוייקים הנדון הוא במתג המקרא.

עוד כתב שם רז"ה: "והאנשים האלה מתגדרים במלאכתם במה שהניחו מתג אצל כל שו"א נע, ולדבר גדול יחשב אצלם, ובאמת הוא דבר נקל מאוד עד שהמתחילים

בַּחֲכָמָה הַזֹּאת יוֹדְעִים וּמְכִירִים בּוֹ. גַּם לֹא הֵנִיחוּ שׁוּם מֵתָג בְּמִקּוֹמוֹת שְׂרָאֵי לְהֵנִיחַ שֵׁם מֵתָג כְּאִשֶּׁר לֹא יָבֹא אַחֲרֵי הַתְּנוּעָה הַהִיא שׁו"א נַע, וְהוּא דָּבַר הַכְּרָחֵי אֶל הַקְּרִיאָה הַנִּכּוֹנָה, וְאִין זֶה אֵלָא מִפְּאֵת חֶסְרוֹן יְדִיעַתָּם שֶׁלֹּא יָדְעוּ מִקּוֹם תַּחֲנוּתוֹ, כִּי הֵמֵתָג הוּא הַמֵּיִשֵּׁר דְּרַכֵּי הַמְּבַטָּא וּמֵיִפְּהָ אֶת הַקְּרִיאָה הַנִּכּוֹנָה."

דְּבַרֵי רִז"ה הַנ"ל נִרְאִין תְּמוּהִין, בְּמָה שֶׁמֵּתְלוֹנֵן עַל ר"ע ור"א עַל שֶׁהֵנִיחוּ מֵתָג רַק אֲצֵל שׁו"א נַע, אֲבָל לֹא בְּשָׂאֵר הַמִּקּוֹמוֹת שְׂרָאֵי לְהֵנִיחַ שֵׁם מֵתָג כְּשֶׁאִין שֵׁם שׁו"א נַע, הֲלֹא גַם אֲצֵל שׁו"א לֹא הֵנִיחוּ ר"ע ור"א מֵתָג הַמְּקָרָא, רַק קוּ פְּשׁוּט כְּצוֹרֵת מֵתָג לְסִימָן שֶׁהוּא שׁו"א נַע.

ו. כֹּתֵב ר' עֲזַרְיָא בְּהַקְדָּמָה לְסִידוּרוֹ 'דְּרַךְ שֵׁיחַ הַשְּׂדֵה': "בְּקִשְׁתְּ הַמַּחְבְּרִים זֹאת לְדַעַת לְכָל בַּר דַּעַת, שֶׁהַחִיבּוּר הַקְּטָן הַזֶּה נַעֲשֶׂה בִּיגִיעָה רַבָּה וְכו' וְלֹא חֶסְרוֹנוֹ מִמֶּנּוּ כֹל דְּבַר טוֹב וְכו', בְּפִרְטוֹת מָה שֶׁהַצְּבָנוּ מֵתָג אֲצֵל שׁו"א לִידַע וְלַהּוֹדִיעַ שֶׁהוּא שׁו"א נַע".

אִמְרַת הַכּוֹתֵב: תְּמִיּהָ גְדוּלָּה יֵשׁ כְּאֵן, ר' עֲזַרְיָא כֹּתֵב "שֶׁהַצְּבָנוּ מֵתָג אֲצֵל שׁו"א לִידַע וְלַהּוֹדִיעַ שֶׁהוּא שׁו"א נַע", אֲבָל לְמַעֲשֵׂה הַצִּיבּוֹ ר"ע ור"א מֵתָג רַק תַּחַת אוֹת שֶׁאֲחַר תְּנוּעָה גְדוּלָּה שֶׁהִיא בְּשׁו"א נַע, תַּחַת מ"ם הַמְּשַׁמֶּשֶׁת לְבִינוּנֵי מְבַנֵּין הַכְּבֹד הַבָּאָה אַחֲרֵי ה"א הַיְדִיעָה, וְאֲצֵל שׁו"א שֶׁאֲחֵרֵי וַא"ו הַשְּׂרוּקָה שֶׁבְּרָאֵשׁ הַתִּיבָה, אֲבָל לֹא תַּחַת שׁוּם אוֹת שׁו"א אִתְּ דְּגוּשָׁה, כְּגוֹן לְאַחֲרֵי ה"א הַיְדִיעָה, אַחֲרֵי מ"ם חֲרוּקָה שֶׁהִיא בְּמִקּוֹם 'מָן', אַחֲרֵי וַא"ו הַמְּהַפֵּךְ מֵעֵתִיד לְעַבֵּר, וְתִיבּוֹת שֶׁהֵם בְּבִנְיַן פִּעֵל, פִּעֵל, הַתְּפִעֵל, חֶסְרֵי פ"א, וְלֹא תַּחַת אוֹת שׁו"א אִתְּ הַשְּׁנִיָּה בְּמִקּוֹם שֵׁשׁ שְׁנֵי שׁו"אִין רְצוּפִין, הַגֵּם שְׁכוּלָם בְּשׁו"א נַע, הֲלֹא דְּבַר הוּא, הֲרִי כֹל כּוּוֹנֵת ר"ע ור"א הִיתָה "לִידַע וְלַהּוֹדִיעַ שֶׁהוּא שׁו"א נַע", א"כ לְמָה לֹא הַצִּיבּוֹ קוּ פְּשׁוּט גַּם בְּמִקּוֹמוֹת הַנ"ל לְסִימָן?

ז. גַּם יֵשׁ לְתִמּוּהָ עַל הַרְזו"ה, שֶׁכֹּתֵב בְּשַׁעֲרֵי תְּפִילָּה סִימָן נַח: "צְדָקוֹ יַחֲדָיו. הַצְּדִיק בְּקַמֵּץ גְּדוֹל כְּמִשְׁפֵּט הָעֵבֶר לְרַבִּים נִסְתָּרִים לְכֵן הוּא בְּמֵתָג, וְעַי"י ר"ע ור"א נִדְפְּסוּ 'צְדָקוֹ יַחֲדָיו' בְּלֹא מֵתָג, וְכֵן הוּא בְּדַפּוֹס הַשְּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי, וְלֹא צְדָקוֹ יַחֲדָיו".

וּבְסִימָן קַעוּ שֵׁם כֹּתֵב הַרְזו"ה: "מָה גְּדָלוֹ מַעֲשֵׂיךָ ה' מֵאֲדָ עִמָּקוֹ מַחֲשׁוֹבוֹתֶיךָ. הַגִּימ'ל וְהַעִי"ן בְּמֵתָג, וְעַי"י ר"ע ור"א נִשְׁמַט הַמֵּתָג בְּשִׁתְּיָהן בְּדַפּוֹס הַרְאִשׁוֹן, וְשִׁגִּיאָה הִיא בִּידָם".

הֲרִי שְׂרָז"ה הַשִּׁיג עֲלֵיהֶם לֹא רַק כְּשֶׁהֵנִיחוּ מֵתָג מְשׁוּבֵשׁ כְּדַלְעִיל, אֲלֵא גַם לְהִיפּוֹךְ כְּשֶׁלֹּא הֵנִיחוּ מֵתָג בְּמִקּוֹם הַרְאִי לְמֵתָג וְהַשׁו"א שֶׁאֲחֵרֵי הִיא נַע, אִם כֵּן לְמָה לֹא הַשִּׁיג עֲלֵיהֶם גַּם בְּכָל הַמִּקּוֹמוֹת הַנ"ל שֶׁלֹּא הֵנִיחוּ מֵתָג לְסִימָן שׁו"א נַע, הַגֵּם שְׁכוּלָם הֵם בְּשׁו"א נַע?

* * *

עֲכָשְׁיוֹ נִבּוֹא לְבִיאוֹר הַדְּבָרִים:

ח. הרז"ה התבונן בסידור 'דרך שיח השדה' לר"ע ור"א בעינא פקיא, וראה שהציגו סימנים לשו"א נע רק במקומות מסויימים כאמור, והבין שר"ע ור"א רצו לעשות סימן לשו"א נע, אבל לא רצו להשתמש בסימן מלאכותי כגון קו או צורת כוכב מעל האות השו"אית כמו שנמצא בקצת סידורים, והחליטו להשתמש במתג המקרא לסימן שו"א נע, כי מלבד שימוש המתג להאריך ההברה גם הוא סימן לשו"א נע, כי לפני שו"א נח לא יבוא מתג. ולכן הניחו מתג לסימן שו"א נע רק במקומות הראויים למתג המקרא, ומתג לא יבוא לפני אות דגושה ולא תחת אות שו"אית, ולכך לא הניחו סימן תחת שום אות שו"אית דגושה ובמקום שיש שני שו"אין רצופין. נמצא שבזה שנהגו במתג שבסידורם מנהג מתג המקרא גילו ר"ע ור"א דעתם, שהמתג בסידורם 'דרך שיח השדה' הוא בעיקרו מתג המקרא, ולכן הוא סימן לשו"א נע, ומעשה ידיהם מוכיחים עליהם.

ולשון ר' עזריאל בהקדמה כך הוא: "הצבנו מתג אצל שו"א לידע ולהודיע שהוא שו"א נע", הוא לא כתב "שאין כוונתו על מתג כלל אלא על שו"א נע" כדברי הרב יצחקי, אלא שהניחו מתג המקרא אצל שו"א נע, כאמור. והתלונן רז"ה על ר"ע ור"א על שהניחו מתג רק אצל שו"א נע אבל לא בשאר המקומות שראוי להיות שם מתג כשאין שם שו"א נע, כגון במילות 'כעופרת', 'באלים', 'ותורישמו', שראוי להניח מתג תחת אות הראשונה שלהן לפי כללי המתג, כי המתג שהניחו ר"ע ור"א אצל שו"א הוא ג"כ מתג המקרא כאמור.

ופלא הוא, שר"ע ור"א לא יצאו ידי חובתם בסידורם לא בסימן לשו"א נע ולא במתג המקרא, בבחינת קרח מכאן וקרח מכאן. ורז"ה התלונן עליהם על שלא יצאו ידי חובתם בעניין המתג, ועל שהניחו אותו תחת האות שיש בו שוא, שלא כדין. ובסידור 'בית תפילה' הדפיס רז"ה מתגים בכל מקום שצריך, ועל האות שלפני אות שו"אית כראוי, דלא כר"ע ור"א.

ט. לפי זה נכון מה שהשיג רז"ה על ר"ע ור"א בסי' סט על שנדפס על ידם מילת 'ימינך' במונח וגם במתג, שכיון שיש שתי נגינות (מונח וזקף קטן, מפסיק ומשרתו) על מילת 'ימינך' לכן המונח כחו כמתג, נמצא שהניחו שני מתגים על מילת 'ימינך' ללא צורך, כי המתג שהניחו הוא מתג המקרא כאמור.

י. ומה שהוסיף כאן רז"ה "ואפוכי מטרתא למה ליי" הוא מדוייק ביותר, דאיתא במסכת כתובות (ק"י, א) "אתמר שנים שהוציאו שטר חוב זה על זה וכו' רב ששת אמר הפוכי מטרתא למה לי אלא זה עומד בשלו וזה עומד בשלו", ופירש רש"י שם: "הפוכי מטרתא למה לי. הנושא שני מרצופין של עור ומשאן שוה, מה יתרון לו להפוך של ימין לשמאל ושל שמאל לימין", היינו, למה לעשות פעולה **לבטל** המצב שהוא בו עכשיו כדי להגיע לאיזה מטרה, אם כבר הגיע לאותה מטרה בלא שום פעולה נוספת? זה הוא החילוק בין העושה אותו דבר שתי פעמים ללא צורך, ששתי

הפעולות שעשה קיימות והפעולה השנית יתירה היא, ובין אפוכי מטרתא, שבאפוכי מטרתא הוא **עוקר ומבטל** את הפעולה הראשונה והמצב שהיה ועושה פעולה חדשה להגיע לאותו מצב שהיה מקודם, ולמה לעשות כן?

לענייננו, המעיין בספרי רז"ה יתבאר לו כדלהלן בדקדוק מילת 'ימינך': מ"ם 'ימינך' תנועתה חיר"ק גדול, וכיון שיש שתי נגינות (מונח וזקף קטן, מפסיק ומשרתו) במילת 'ימינך' לכן המונח כחו כמתג שמניע השו"א שאחריו (לא כנגינת טעם שמניח השו"א שאחריה באופן כזה שיש עוד תנועה גדולה אחרת אחרי הנגינה, כמו שהוכיח רז"ה בצוהר התיבה שער התנועות אות יח), נמצא שאצל מ"ם של 'ימינך' יש תנועה גדולה (חירק גדול) ויש בה מתג (מונח), וכתב רז"ה ביסוד הניקוד שער התנועות אות ל "ראוי שתדע כי תנועה גדולה שיש בה מתג היא גדולה קצת מתנועה גדולה שאין בה מתג, באופן שאות או"י הנמשכת ממנה היא תקבל הברת תנועה קלה, על כן לא יתכן להיות אחריה שו"א נח או דגש", נמצא שהיו"ד שהוא נח נסתר של חירק גדול במילת 'ימינך', מקבל הברת חירק קטן (תולדת חירק גדול) בכח תנועה קלה (ראה צוהר התיבה, תיבת התנועות אות לו, בעניין פת"ח גנובה לשיטת הרד"ק ועוד), וכשמניחים גם מתג במ"ם 'ימינך', הרי היא מתג על תנועה קלה, שעל זה הוכיח רז"ה וכתב ביסוד הניקוד שער התנועות אות לב "כאשר יהיה מתג בתנועה קלה כזאת אזי יהיה אחריה שו"א נח או דגש וכו' הנה כאשר יהיה בה מתג תשיב למדרגת תנועה קטנה גמורה", נמצא שכשהניחו ר"ע ור"א מונח וגם מתג במ"ם 'ימינך' (שהוא מתג המקרא כמו שהתבאר) גרמו ששו"א הנו"ן יהיה נח שלא כדין, וכדי להניע השו"א צריכים **לבטל** כח ה'מונח' במילת 'ימינך' כאילו אינו ו'להפוך של ימין לשמאל", היינו כח המתג מן המונח שבמקרא להמתג שהוסיפו ר"ע ור"א מדעתם, וחירק גדול של מ"ם 'ימינך' נעשה תנועה גדולה (לא תנועה קלה) שיש בה מתג שמניע השו"א שלאחריו, ואפוכי מטרתא למה ל²?

יא. גם נכון הוא מה שהשיג רז"ה על ר"ע ור"א בסי' קסט על שנדפס על ידם מילת 'המלכים' במתג לסימן שו"א נע, כי מ"ם 'המלכים' דגושה, והם לא הניחו שום מתג באות דגושה כי אינו ראוי למתג המקרא כאמור, ומנהג זה אינו נוהג אלא במ"ם המשמשת לבינוני מבנין הכבד שאז נעדר הדגש מן המ"ם ויבא לפניה מתג, משא"כ בנדון דידן שהמ"ם שרשית.

יב. ונכון הוא מה שהשיג רז"ה על ר"ע ור"א בהקדמתו לספר שערי תפילה על

1 היינו שהסיבה שהיא תנועה קלה אינה משום שאות שו"אית שאחריה הייתה ראויה להדגש ונשמטה להורות על קלות העניין, שאז היא תנועה קלה ויהיה אחריה שו"א נע גם אם יש בה מתג, כמבואר ביסוד הניקוד שער התנועות אות לג.

2 ראה גם יסוד הניקוד (שער הכנייים, אות יג) וצוהר התיבה (תיבת התנועות, אות כה) לשון 'ואפוכי מטרתא למה ל'.

”שהניחו מתג אצל כל שו”א שאחרי וא”ו השרוקה שבראש התיבה, ולא נמצא ככה בכל הספרים המדוייקים, גם הוא דבר בלתי נכון, שהרי וא”ו שרוקה שבראש התיבה משפטה להנקד בשו”א ונשתנה לשור”ק”.

שתי טענות יש כאן: א. כיון שמתג ר”ע ור”א הוא גם מתג המקרא כאמור, לכן לא יבוא מתג זה אצל שו”א שאחרי וא”ו השרוקה כי לא נמצא ככה בכל הספרים המדוייקים, היינו גם בלא הוכחה מעצם דקדוק המילה. ב. גם דבר בלתי נכון הוא להניח מתג אצל שו”א שאחרי וא”ו שרוקה מצד עצם דקדוק המילה, שהרי וא”ו שרוקה שבראש התיבה משפטה להנקד בשו”א ונשתנה לשור”ק (מלאפ”ם), ולדעת הרז”ה תנועה קלה היא, ושו”א שאחר תנועה קלה נע הוא ועם מתג נח הוא כמ”ש בס’ שערי תורה שער התנועות פתח יח, נמצא שבהציגם את המתג שם, גרמו שהשו”א שאחריו הוא נח, וזהו דבר בלתי נכון, והראיה מן מילת ’וכתבתם’ וכדומה, שאותיות בג”ד כפ”ת אחר השו”א רפויים הם בלא דגש קל שלא כדין אחר שו”א נח.

ג. גם נכון הוא מה שלא השיג הרז”ה על ר”ע ור”א במה שהניחו מתג אצל כל מ”ם המשמשת לבינוני מבנין הכבד, הלא לכאורה לדעתו גם זה דבר בלתי נכון הוא, כי בכל המ”מין הנ”ל נשמטה הדגש בכל הספרים, הגם שהם אחר ה”א הידיעה והיו צריכים להדגש, ובציור כזה יש לפת”ח ה”ה”א דין תנועה קלה לדעת הרז”ה כי ניטל שלימותו כמ”ש בצוהר התיבה שער התנועות אות כז, ושו”א שאחר תנועה קלה נע הוא ועם מתג נח הוא לדעת הרז”ה כאמור, א”כ היה לרז”ה להשיג על ר”ע ור”א על מה שהניחו מתג אצל מ”ם המשמשת לבינוני מבנין הכבד, הלא תנועה קלה עם מתג נח הוא, והם לא הניחו מתג המקרא רק אצל שו”א לידע ולהודיע שהוא שו”א נע, ולדעת הרז”ה נח הוא, וזה דבר בלתי נכון.

אבל האמת הוא שלדעת הרז”ה, מה ששו”א שאחר תנועה קלה עם מתג הוא נח, זהו דווקא בתנועה שהיא קלה מפני שהיא תמורת שו”א כגון וא”ו השרוקה שבראש התיבה וכד’ שאינה תנועה קטנה בעצם וראשונה, אבל תנועה שהיא קלה מפני שנשמטה הדגש אחריה, גם עם מתג יהיה השו”א שאחריו נע כמבואר בצוהר התיבה שם וביסוד הניקוד שער התנועות אות לג.

* * *

נמצא, שדברי רז”ה ישרים ונכוחים למבין, ואין כאן כלל ”התנכלות במזיד ובקשת תואנה” מצד רז”ה לר”ע ור”א כפי שטען הרב יצחקי שליט”א. ומכאן שאין לקבל דברים שנכתבו נגד דבריו ונגד דמותו של המדקדק הגדול רבי שלמה זלמן הענא ז”ל מבלי לבדוק את המקורות בדיקה יסודית, ובלי לעיין כראוי בכל ספרי רז”ה, לא רק בהעברה בעלמא. ואחרי בירור יסודי ואמיתי יִמָצָא בדרך כלל שהרז”ה צודק, כפי שהראתי בדוגמאות שבמאמריי.